

zał. tabela A. Roz. 2007

FUNDACJA GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ
Muzeum Pomorskie Armii Krajowej
oraz Wojskowej Służby Polek
80-001 Toruń, ul. Podmurna 93. tel: 0048 56 65 22 186
e-mail: fapak@wp.pl, www.zawacka.pl

MEMORIAŁ
General Marii Wittek

TN Piotr. Tr.

††

KARBOWSKA Maria

3786/WS

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — 3786/WSK

KARBOŃSKA Maria

I. Materiały dokumentacyjne —

I/1 — relacja właściwa —

I/2 — dokumenty (sensu stricto) dot. osoby relatora —

I/3 — inne materiały dokumentacyjne dot. osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację

✓ K 5, 5.5

III. Inne materiały (zebrane przez „relatora”): —

III/1 — dot. rodziny relatora —

III/2 — dot. ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III/3 — dot. ogólnie okresu okupacji (1939–1945) —

III/4 — dot. ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 — Inne...

IV. Korespondencja —

.....
.....
.....
.....

V. Wypisy ze źródeł [tzw.: „nazwiskowe karty informacyjne”]

✓ 1

VI. Fotografie ✓ zob. II

II Materiały uzupełniające relację

- Biogram Marii Karbołskiej (1904-1991) z r. do wstąpienia,
s. 38-42. Fotogr. Msp. Kserokopia, k. 5, s. 1-5.

11/1

Maria Karbowska (1904 - 1991)

członek w Związku Strzeleckim, pracownica Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego w Warszawie, MWRiOP, sekretariatu Naczelnika Państwa Marszałka Józefa Piłsudskiego, w czasie okupacji prowadziła komplety tajnego nauczania, pracownica i kierownik APPT, inicjator i współorganizator wielu sesji i zebrań naukowych, wystaw i ekspozycji archiwalno-historycznych, działaczka piotrkowskiego oddziału PTH, TRZZ, Komisji Kultury Miejskiej Rady Narodowej oraz w Komisji Historycznej ZBoWiD.

Maria Karbowska urodziła się 24.04.1904 r. w Piotrkowie Trybunalskim w domu przy ulicy Cmentarnej nr 4. Była córką Józefa Karbowskiego i Józefiny z Plucińskich. Pochodziła z rodziny o patriotycznych tradycjach. Jej ojciec Józef z zawodu kamieniarz, był znanym w mieście działaczem społecznym i niepodległościowym. Matka i siostry Marii Karbowskiej były również aktywnymi działaczkami w różnych organizacjach niepodległościowych, m.in. w Lidze Kobiet Pogotowia Wojennego.

W 1915 r. rozpoczęła naukę w ośmioklasowym Gimnazjum Humanistycznym Żeńskim Heleny Trzcńskiej w Piotrkowie Trybunalskim. Była wzorową uczennicą, osiągając dobre i bardzo dobre wyniki w nauce. Potwierdzeniem tego są dyplomy uznania dla Marii Karbowskiej oraz nagrody za wzorowe sprawowanie i celujące postępy w naukach.

Większość przedmiotów nie sprawiała jej trudności, o czym świadczą oceny, które otrzymała na świadectwie dojrzałości. Słabsza była z matematyki oraz z języka łacińskiego, z tych to przedmiotów otrzymała oceny dostateczne. Gimnazjum piotrkowskie ukończyła w 1923 r. W 1917 r. wstąpiła do Związku Harcerstwa Polskiego gdzie w sierpniu 1920 r. objęła zastęp, a w październiku 1922 r. drużynę. W 1923 roku wystąpiła ze ZHP w stopniu przodowniczki. Od października tegoż roku rozpoczęła studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Kontynuowała je do 1928 r., zaliczając obowiązujące egzaminy i ćwiczenia. Studiów nie ukończyła z powodu trudnych warunków materialnych ojca, który samotnie wychowywał dzieci gdyż matka Marii zmarła w 1920 r. W lutym 1925 r. wstąpiła do Związku Strzeleckiego w charakterze referentki kulturalno-oświatowej Obwodu Warszawa-Powiat, gdzie pracowała do czerwca tego roku.

Karbowska znajdując się w trudnej sytuacji materialnej zwróciła się z prośbą do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie o zaliczenie jej w poczet urzędników MWRiOP. Swą prośbę motywowała tym, że w skutek zmian

11/2

warunków rodzinnych i ciężkiej sytuacji finansowej ojca, nie mogła nadal korzystać z jego pomocy, wobec czego nie stać jej było na ukończenie studiów. Posada państwowa miała jej to umożliwić. Pracę zawodową Maria Karbowska rozpoczęła 1 grudnia 1932 r. w Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego w Warszawie, skąd 1 lutego 1939 r. przeniesiona została do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Przez pewien czas pracowała także w sekretariacie Naczelnika Państwa, Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Rankiem 1 września 1939 r., kiedy Polska stanęła wobec nawały hitlerowskiej, Maria Karbowska przebywała w stolicy. Ze względu na okoliczności i warunki panujące w Warszawie, powróciła do rodzinnego Piotrkowa w połowie października. Sam Piotrków i okoliczne obszary, znalazły się pod niemieckim Zarządem Cywilnym Wehrmachtu, którego szefem był Hans Rüdiger. W odpowiedzi na działalność okupanta niemieckiego, w kraju został zorganizowany ruch oporu, na co niemały wpływ miały bogate tradycje narodu polskiego. Duże znaczenie społeczne miała organizacja tajnego szkolnictwa, która powstała na skutek likwidacji przez okupanta polskich szkół średnich i wyższych. Na terenie Piotrkowa Trybunalskiego również działał ruch oporu. Karbowska zaraz po przybyciu do rodzinnego miasta nawiązała kontakt ze zbrojnym podziemiem, gdzie prowadziła komplety tajnego nauczania, przez cały okres okupacji.

Od dnia 1 grudnia 1942 r. znalazła zatrudnienie w Archiwum Państwowym w Piotrkowie, gdzie pozostała aż do przejścia na emeryturę z dniem 1 stycznia 1970 roku. Pracę rozpoczęła pod kierunkiem Adolfa Mysłowskiego, byłego długoletniego pracownika AGAD w Warszawie. Jako archiwistka szlify zawodowe zdobywała również pod kierunkiem innych archiwistów warszawskich, którzy po upadku powstania przenieśli się do Piotrkowa.

Dzięki takiej współpracy Maria Karbowska zdobyła wysokie kwalifikacje archiwisty, które umożliwiły jej objęcie z dniem 1 stycznia 1951 r. funkcji kierownika Oddziału Terenowego Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Do tego momentu pełniła funkcję zastępcy dr Stefana Rosiaka, który był kierownikiem Archiwum w Piotrkowie Tryb. i nowo powstałego Archiwum w Łodzi. Na stanowisku kierownika pozostała do 31 grudnia 1969 r., kiedy to przeszła na emeryturę.

Po wyzwoleniu miasta (18 stycznia 1945 r.) Archiwum Państwowe w Piotrkowie Tryb. uruchomione zostało w dniu 01.02.1945 r. Sytuacja była wówczas, jak w większości miast Polski po okupacji hitlerowskiej, bardzo ciężka. Lokal archiwum był zdewastowany, archiwalia, które nie zostały przez okupanta wywiezione znajdowały się w stanie kompletnego nieładu. Czterooosobowy wówczas personel archiwum przystąpił natychmiast do porządkowania porzucanych akt. Dokonano również spisania zniszczeń i strat poniesionych przez placówkę podczas II wojny światowej.

W Archiwum Państwowym w Piotrkowie Tryb. Maria Karbowska pracowała 28 lat. W ciągu tego okresu placówka przez nią kierowana przeszła pewne przeobrażenia. Samodzielna jednostka stała się zależnym od Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Łodzi, najpierw Powiatowym Archiwum Państwowym, a następnie wyższym organizacyjnie Oddziałem Terenowym WAP. W ciągu 20 lat kierowania tą placówką zespół pracowników pod jej kierownictwem dokonał tego, że archiwum zaczęło się liczyć w Piotrkowie, a nawet w kraju. W okresie jej zarządzania OT WAP

w Piotrkowie Tryb. archiwum przejęło wszystkie akta piotrkowskie, rosyjskie, które znajdowały się do tego czasu w archiwum miejskim, akta 48 gmin, wielu instytucji, urzędów i stowarzyszeń oraz kilku archiwów osób prywatnych. Większość tych akt została pod nadzorem M. Karbowskiej uporządkowana, zinwentaryzowana i opatrzona wstępem do inwentarza. Jako kierownik OT WAP w Piotrkowie Tryb. przeprowadzała stałe wizyty w archiwach zakładowych i składnicach odpadków.

Utworzone w 1951 r. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Łodzi przejęło najcenniejsze materiały historyczne z zasobu archiwum piotrkowskiego. Spowodowało to obniżenie jego rangi naukowej i użytkowej. Dostrzegła to M. Karbowska. Dla utrzymania wcześniejszego prestiżu, prowadziła w szerokim zakresie prace oświatowe i popularyzatorskie. W czasie swej dziewiętnastoletniej pracy kierownika Archiwum w Piotrkowie M. Karbowska napisała szereg prac naukowych m.in.: w latach 1958/1959 podała do druku w "Gazecie Ziemi Piotrkowskiej" skrócony przewodnik po powiecie piotrkowskim. W 1960 r. opublikowała artykuł źródłowy p.t. "Piotrków wczorajszy i przedwczorajszy". W latach 1959-1960 wygłosiła w Piotrkowie cykl 12 odczytów dotyczących historii Piotrkowa i ziemi piotrkowskiej oraz zagadnień archiwalnych. W latach 1959-1961 prowadziła w Studium Regionalnym w Piotrkowie wykłady o tematyce: "Dzieje archiwistyki polskiej", "Historia powiatu piotrkowskiego", "Wybitni synowie ziemi piotrkowskiej i Piotrkowa". W 1961 r. przeprowadziła na terenie powiatu piotrkowskiego cykl 5 pogadanek o tematyce archiwalnej w połączeniu z historią miejscowości, w której pogadanka była wygłaszana. W 1962 roku opracowała referat na sesję naukową w Piotrkowie na temat colloquium ariańskiego w Piotrkowie. W 1963 r. opracowała wstęp do inwentarza akt miejskich piotrkowskich w formie monografii oraz kilka wstępów do mniejszych zespołów archiwalnych.

Maria Karbowska pomagała przy organizacji lub organizowała samodzielnie następujące wystawy archiwalne w Archiwum w Piotrkowie: "Piotrków w dokumencie", "Wystawę Mickiewiczowską", "Siedem i pół wieków Piotrkowa", "Prasa piotrkowska" i "Pomniki prawa polskiego".

Była człowiekiem, który umiejętnie łączył pracę zawodową z działalnością społeczną, oświatową i naukową. Jej trud włożony w pracę w archiwum oraz nielicznych współpracowników zdecydował o tym, że archiwum będące jedynie placówką terenową cieszyło się zasłużonym uznaniem. Po jej odejściu na emeryturę, archiwum przeżywało trudne lata.

Jako działacz społeczny i kulturalny Piotrkowa była inicjatorem i współorganizatorem wielu sesji i zebrań naukowych, wystaw i ekspozycji archiwalno-historycznych. Imprezy przez nią inicjowane i organizowane osiągały wysoki poziom popularyzatorski i naukowy. Potrafiła łatwo nawiązywać kontakty z różnymi placówkami i ośrodkami naukowymi i kulturalnymi oraz osobami reprezentującymi te środowiska. Dzięki takiej współpracy w Piotrkowie udało się zorganizować wiele spotkań, konferencji lub ekspozycji, niekiedy o zasięgu ogólnopolskim, jak np. wystawa pt. "Pomniki prawa polskiego", stanowiąca wizualną ilustrację tematyki jubileuszowego Ogólnopolskiego Zjazdu Zrzeszenia Prawników Polskich w Piotrkowie Trybunalskim. We współpracy z redakcją "Gazety Ziemi Piotrkowskiej" organizowała ekspozycje uka-

II/4

zujące cykl powstawania gazety. Specjalnie z łódzkiej drukarni RSW "Prasa" przywożono elementy składu gazety, aby uplastyczyć cykl jej powstawania. Wydarzenia te szeroko zostały omówione na łamach "Archeionu". Również "Rocznik Łódzki" informował szeroko o działalności M. Karbowskiej.

Władze miasta Piotrkowa oceniając jej pracę stwierdziły: *Maria Karbowska jako kierownik archiwum organizuje wiele wystaw dokumentów związanych z historią Piotrkowa i potrafi zainteresować tym młodzież. Pracy z młodzieżą poświęca całą swoją wiedzę i doświadczenie [...]. Jest od wielu lat wykładowcą na Studium Regionalnym, wygłasza i opracowuje systematycznie pogadanki, [...]. Dyrektor Archiwum Wojewódzkiego w Łodzi, opiniując jej działalność, napisał: Praca Marii Karbowskiej pod każdym względem zasługuje na miano wzorowej. Pracuje szybko, sprawnie, koncepcyjnie. Posiada poważny staż pracy ściśle archiwalnej. Ma dobre rozeznanie terenu. Panuje zupełnie nad całością zadań powierzonych jej placówce terenowej. Bezpośredni jej zwierzchnik, Adolf Mysłowski, stwierdził, że w czasie pracy w archiwum [...] wykazała wybitne zdolności w powierzonych jej pracach inwentaryzacyjnych zespołów akt archiwalnych, które wykonywała z całym zaangażowaniem, dokładnością i szybkością.*

Maria Karbowska należała do wielu organizacji społecznych, które ułatwiały jej inicjowanie działalności kulturalno-oświatowej, pełniła w nich różne funkcje kierownicze. Szczególnie wiele czasu poświęciła pracy w Oddziale Polskiego Towarzystwa Historycznego, w Towarzystwie Rozwoju Ziem Zachodnich, w Komisji Kultury Miejskiej Rady Narodowej oraz w Komisji Historycznej ZBoWiD. Piastowała też godność społecznego opiekuna zabytków kultury.

Jej działalność społeczna i osiągnięcia zawodowe zostały uhonorowane licznymi odznaczeniami i wyróżnieniami. Najważniejsze z nich to: Srebrna Odznaka Honorowa m. Piotrkowa, Odznaka Zasłużonego Działacza TRZZ (1964 r.), Jubileuszowy Medal 750-lecia m. Piotrkowa, Odznaka Honorowa "Za zasługi dla archiwistyki" (przyznana jej 15.06.1978 r. przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych), Złoty Krzyż Zasługi (1967 r.), Odznaka Tysiąclecia Państwa Polskiego, Medal Komisji Edukacji Narodowej za zasługi dla oświaty i wychowania (1981 r.), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1981 r.). W 1960 r. została odznaczona przez Radę Narodową Piotrkowa "Dyplomem Uznania".

Jako długoletni pracownik piotrkowskiego archiwum oraz jako działacz społeczny, pozostawiła po sobie dużą spuściznę. Znajduje się ona obecnie w Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim w Zbiorze Karbowskich, obejmującym materiały archiwalne z lat 1906-1992 (numer zespołu 543).

Maria Karbowska zmarła 8 listopada 1991 roku. Pochowana została na Starym Cmentarzu w Piotrkowie Tryb. w kwaterze nr St 56/C 1/4

Informacje na temat życia i działalności Marii Karbowskiej znajdują się w: *Słowniku biograficznym archiwistów polskich*, t. II (1906-2001), pod red. B. Woszczyńskiego, Warszawa 2002 r., M. Bandurka, *Maria Karbowska*, "Archeion" t. XCIV, 1995, J. Kisson-Jaszczyński, *Prowincjalki. Alfabet piotrkowski*, Piotrków Trybunalski 1993, R. Kotewicz, *Życie i działalność Józefa Piłsudskiego, wystawa ze zbiorów Marii Karbowskiej*, "Zbliżenia", zeszyt 1/5, 1993 r.

II/5

Archiwalia dotyczące Marii Karbowskiej znajdują się w Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim (zespół nr 543) oraz w Archiwum Akt Nowych w zespole Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 3249. Akta osobowe - Zarząd Centralny, Karbowska Maria.

*

*   *

Obok pracy archiwalnej pasją Marii Karbowskiej były prace regionalne, zwłaszcza popularyzacja wiedzy historyczno-archiwalnej, zdobytej podczas opracowywania zasobu. Była inicjatorką upowszechnianych w całym kraju "Spotkań z dokumentem". Była to lekcyjna i wystawiennicza forma zbliżenia młodzieży, ale nie tylko, do zbiorów archiwalnych. Sama w taki sposób opisywała tę działalność: *"Spotkania z dokumentem" były dla mnie serdecznym zetknięciem z ogólnymi zainteresowaniami, odbywałam je w archiwum, w szkołach, w miastach (Piotrków Tryb., Radomsko, Łódź, Bełchatów, Łowicz, Skierniewice) i na wsiach, w bibliotekach, klubach rolnika, wszędzie tam gdzie było na to zapotrzebowanie. Odbyłam tych spotkań kilkaset. Nieraz setki tysięcy zwolowali wieś i te spotkania były niesamowicie interesujące. Spotkania te odbywała jeszcze przez 3 lata po przejściu na emeryturę, dopóki pozwalał jej na to stan zdrowia.*

Maria Karbowska, jak również jej rodzina, zafascynowana była postacią Józefa Piłsudskiego. Świadectwem tego są pamiątki, jakie przez całe swe życie zbierała o tej postaci. Ekspozyty, jakie znajdowały się w jej kolekcji, posłużyły jako główny materiał dla wystawy zorganizowanej przez Archiwum Państwowe, *Życie i działalność Józefa Piłsudskiego. Wystawa ze zbiorów rodziny Karbowskich*. Jej otwarcie nastąpiło 11 listopada 1992 r., już po śmierci Karbowskiej. Jako kierownik archiwum, znawca historii regionu, napisała życiorys człowieka zasłużonego dla Piotrkowa, Michała Rawity Witanowskiego.

Ewelina Cygan

T. 3786/684

KARBOWSKA Maria (1904-1981)

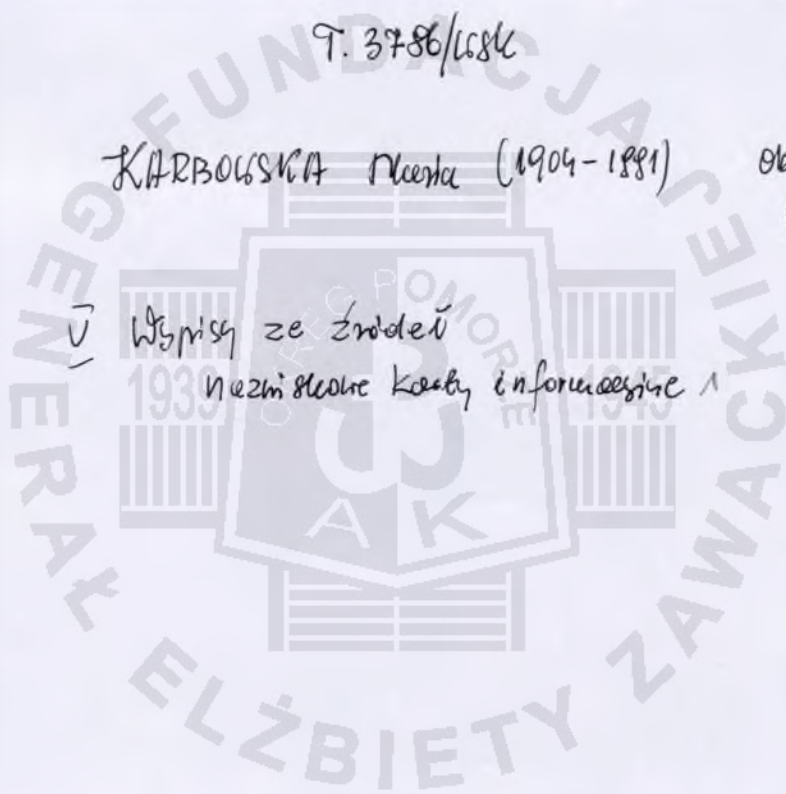
ZHP

TN

Obc. Piotruś Imb.

nr. 1066

Wypisy ze źródeł
niezmielone karty informacyjne 1

nr. 3786/USK

2 HP

J18

Obu. Piotrów Tyb.
Ok. Jodź

LARBOWSKA Maria

Zr. Art. Ereling Cygan, które
nadaje dodatkowo zr.
słownik biograf. archiwistów polskich
t. II (1906-2001) pod red. B. Moszyski-
skiego, W-wa 2002.

A. Bój, 2007

KARBOWSKA Małgorzata

